

Handreiking Circulaire Economie voor Twentse gemeenten

Versie: 27 oktober 2021

Inhoud

Inleiding.....	1
Deel A: Circulaire economie en nationale beleidsontwikkeling	2
1. Circulaire economie: efficiënter met grondstoffen omgaan	2
2. Wat maakt circulaire economie nu zo belangrijk.....	5
3. Circulaire economie in nationaal beleidsperspectief.....	7
Deel B: Circulaire economie laten landen in gemeentelijk beleid.....	9
4. Invalshoeken en ambities voor gemeentelijk beleid	9
5. In 7 stappen naar een gemeentelijk beleid voor circulaire economie.....	12
Bijlage 1 Elementen voor gemeentelijk visiedocument op circulaire economie.....	15
Bijlage 2 Voorbeelden van circulaire visiedocumenten/roadmaps.....	16
Bijlage 3 Waar landt beleid voor circulaire economie in de gemeente?	18
Bijlage 4 Voorbeeld uitwerking beleidsinvalshoek circulair ondernemen	19
Bijlage 5 Concrete voorbeelden van circulair beleid bij gemeenten	20
Bijlage 6 Europese en nationale beleidskaders circulaire economie.....	22
Bijlage 7 Samen tegen voedselverspilling	24
Bijlage 8 Kennisnetwerken en referenties	24

Inleiding

Alle gemeenteraden en colleges in Twente zijn doordrongen van het belang van duurzaamheid en de concrete vertaling naar maatregelen. Eén onderdeel binnen duurzaamheid is de circulaire economie. Circulaire economie (CE) impliceert een transitie van een lineaire economie naar een circulaire economie waar het sluiten van grondstof kringlopen centraal staat, afval niet meer bestaat en de uitputting van niet-hernieuwbare grondstoffen stopt.

Gemeenten worstelen al een tijd met de vragen “hoe kan er een bijdrage geleverd worden aan de nationale doelstellingen op gebied van de CE?” en “hoe kan er op lokaal niveau inhoud gegeven worden aan CE-beleid en de uitvoering ervan?”. Ook is gebleken (volgens onderzoek onder Twentse gemeenten) dat kennis de grootste behoefte is onder ambtenaren en bestuurders om circulariteitsaspecten toe te passen in het dagelijks werk.

Ondanks de vragen die leven bij gemeenten, is er (nog) geen sprake van een wettelijke verplichting, zoals bij de Energietransitie (wellicht gaat die er in de nabije toekomst wel komen). Het is echter wel van groot belang dat gemeenten circulair worden, en deze handreiking zal uitleggen waarom dat is en hoe dat aangepakt kan worden.

Het webinar “Twentse Circulairpraat” van 15 april 2021 was een eerste regionale aanzet om Twentse gemeenten kennis te laten maken met CE. Dit webinar had als doel om gemeenten (overheid), ondernemers en onderzoek- en onderwijsinstellingen mee te nemen in de wereld van CE. Vanuit de verschillende maatschappelijke posities van deze groepen is CE toegelicht en hoe zij daar inhoud aan geven.

Deze handreiking is opgesteld in navolging op het webinar. Het heeft ten eerste als doel het onderwerp CE een plek te geven in de coalitieakkoorden die na de gemeenteraadsverkiezingen van 16 maart 2022 opgesteld gaan worden. Verder is het de bedoeling dat deze handreiking gemeenten handvaten geeft om het thema CE beleidsmatig verder uit te werken (wat mogelijk zal starten met een gemeentelijk visiedocument CE) waarvoor in de coalitieakkoorden de basis kan worden gelegd.

Met deze handreiking wordt gevolg gegeven aan de wens van het regionale Portefeuillehouders-overleg Milieu, Duurzaamheid en Afval in het najaar van 2021 een document op te leveren wat door gemeenten gebruikt kan worden om CE binnen het eigen gemeentelijk beleid en de uitvoering (beter) te verankeren.

Het eerste deel (A) gaat in op wat CE is, waarom het zo belangrijk is, en hoe er op nationaal niveau invulling aan gegeven wordt. Vervolgens zal er in deel B heel concreet worden ingegaan op hoe gemeenten procesmatig meer CE kunnen inbedden in de organisatie en gemeente. Tot slot geven de bijlagen aanvullende informatie, praktijkvoorbeelden en inspiratie voor de concrete invulling van een CE-visie en het maken van beleid. We eindigen de bijlagen met een infografic over de kennisnetwerken die er zijn en waar je verdere informatie kan vinden.

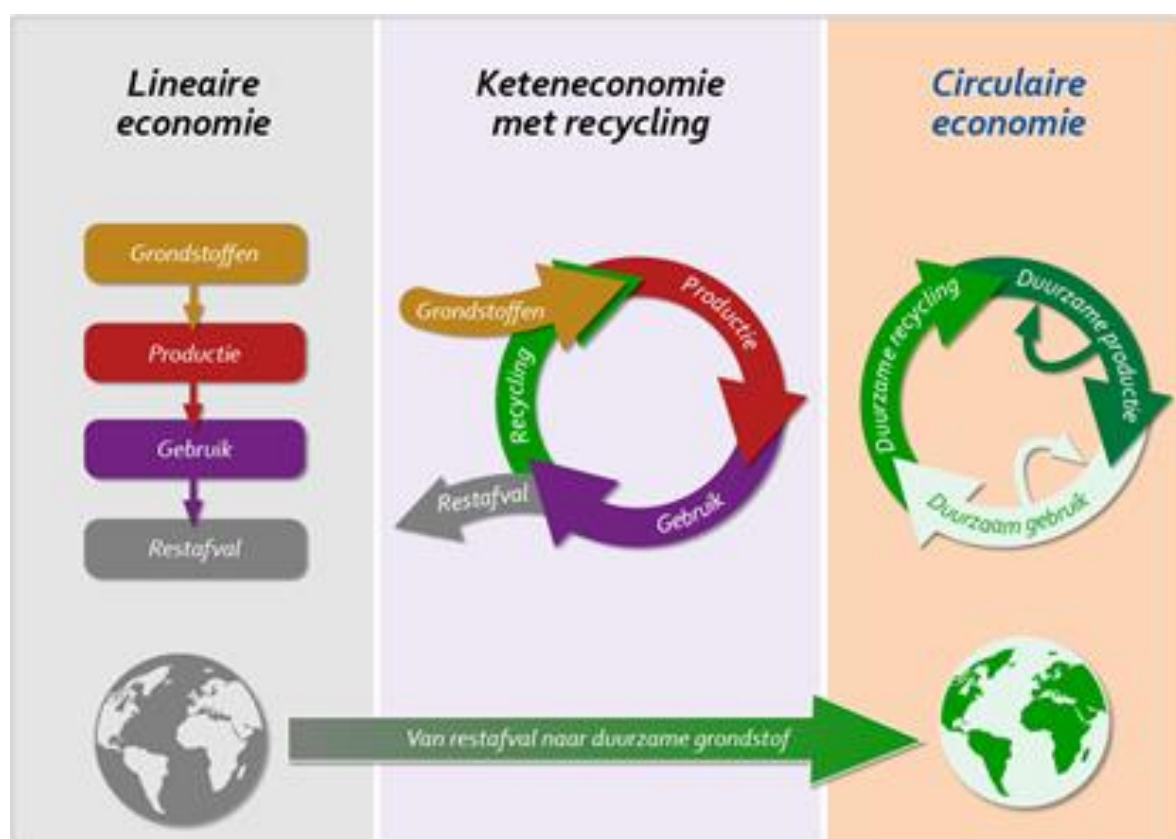
Deel A: Circulaire economie en nationale beleidsontwikkeling

1. Circulaire economie: efficiënter met grondstoffen omgaan

Het is goed om te weten wat er precies bedoeld wordt met de term CE, zodat er geen verwarring kan ontstaan wat er wel of niet onder valt. CE is namelijk een term die breed wordt gebruikt en de afgelopen jaren zijn al ruim 100 definities in omloop gebracht¹³. Het is als startpunt belangrijk welke definitie er bij de (gemeentelijke) beleidsvorming en uitvoering gehanteerd wordt.

In deze beleidsnotitie gaan we uit van de volgende definitie:

Een circulaire economie is een economisch bestel (systeem) welke gebaseerd is op het minimaliseren van grondstofgebruik door hergebruik van producten, onderdelen en hoogwaardige grondstoffen. Het is een bestel van gesloten kringlopen waarin producten zo min mogelijk hun waarde verliezen, hernieuwbare energiebronnen worden ingezet en systeemdenken centraal staat.

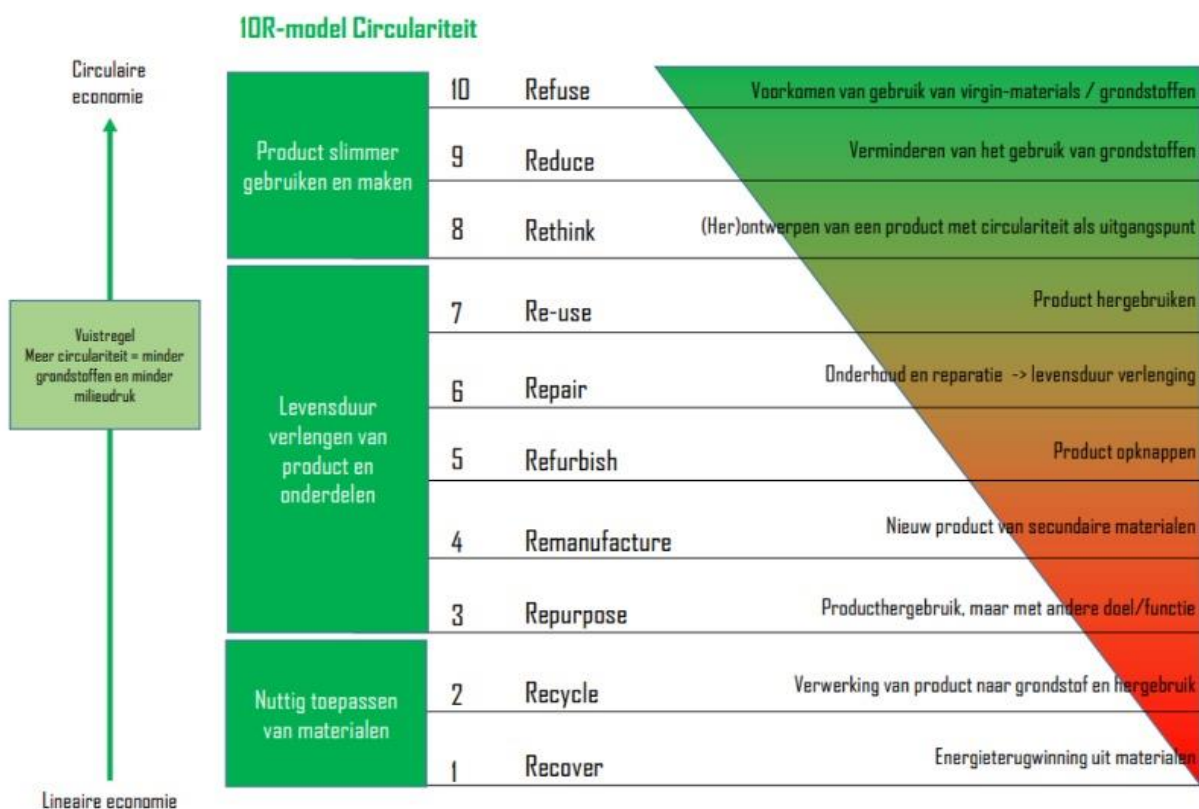

Figuur 1: verschil tussen lineaire-, keten- en circulaire economie

CE is een andere manier van denken over het economisch systeem zoals dat nu gebeurt. In plaats van lineair (produceren, gebruiken, weggooien) moeten we de overstap naar circulair (produceren, gebruiken, grondstoffen in de kringloop houden) maken. Veelal wordt een circulaire economie schematisch weergegeven (zie figuur 1) in samenhang met zijn transitie vanuit een lineaire economie via een keteneconomie met recycling. In de circulaire economie is het doel om grondstoffen, goederen, en materialen zo efficiënt mogelijk te gebruiken zodat er zo min mogelijk waarde verloren gaat. Om dat te doen staat het concept van kringlopen centraal waarbij grondstoffen en materialen zoveel mogelijk terugkeren in een vergelijkbaar product, d.w.z. product of dienst met dezelfde functie.

Als we kijken naar voorbeelden van kringlopen in de natuur, zien we dat er geen materialen verloren gaan, bijvoorbeeld: planten groeien, deze worden opgenomen door bijv. een dierlijk organisme, dat vervolgens sterft. Na sterfte komen er afbraakprocessen op gang waarna de bodem dit organisme opneemt en er weer planten kunnen groeien met behulp van de vrijgekomen grondstoffen. Dit is een duurzame kringloop waarin grondstoffen stromen door een systeem (plant, dier, bodem, plant, etc). Afval/restproducten van de één, wordt grondstof voor de ander. Deze manier van het steeds opnieuw gebruiken van grondstoffen kan ook in onze economie nagebootst worden.

Eén van de modellen die inwoners, de gemeente en bedrijven kunnen inzetten om kringlopen te sluiten en mee te werken aan een transformatie naar een CE, is het 10R-model zoals in figuur 2 is weergegeven. Alleen in strategie R1 gaan er grondstoffen onherstelbaar verloren. Bij de overige strategieën geldt dus: hoe hoger je in de ladder blijft, hoe beter voor de transformatie naar CE en hoe dichter grondstoffen bij hetzelfde product of dienst met dezelfde functionaliteit blijven.

Figuur 2: Schematische weergave 10R-model

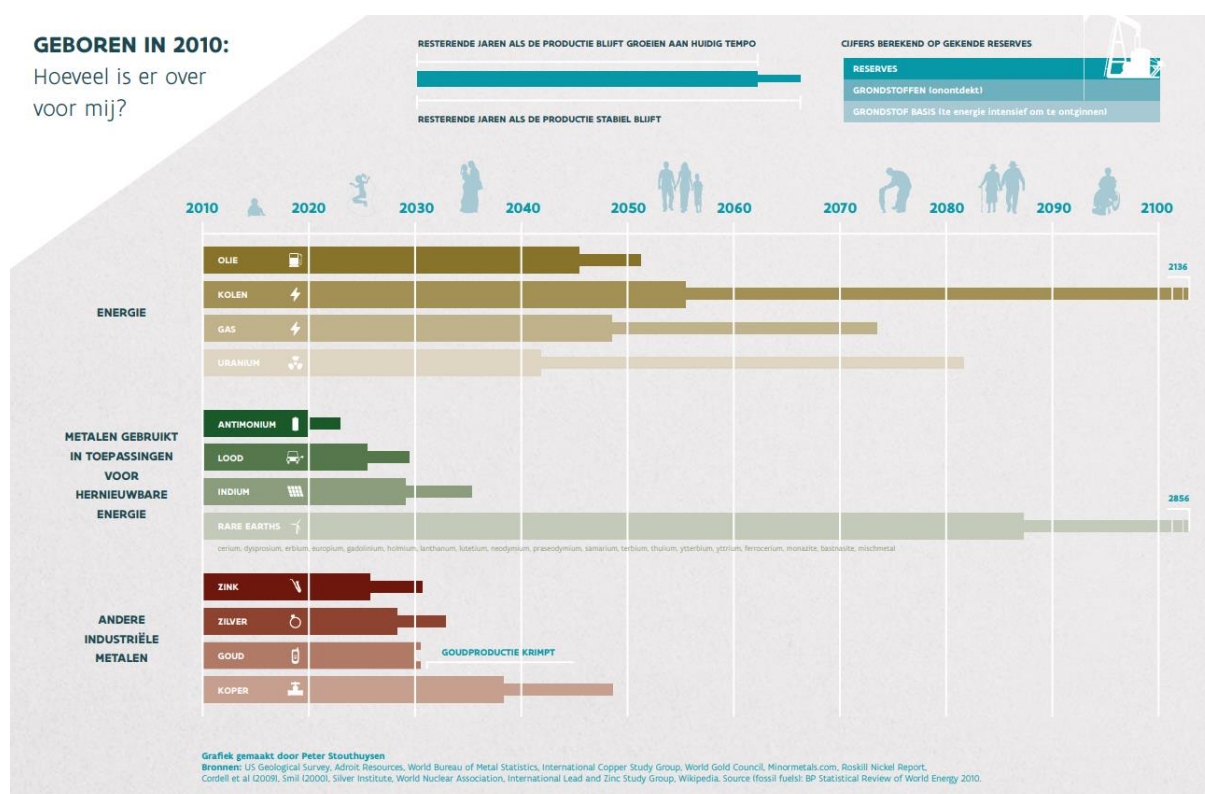
Opvallend in deze figuur is dat “Recycling”, “Repurpose” en “Remanufacture” onderaan staan en nog aanleunen tegen de lineaire economie, terwijl deze activiteiten in de maatschappelijke beeldvorming gekenmerkt worden als onderdeel van een circulaire economie. Als een grondstof “afdwaalt” van het oorspronkelijk product dan is er steeds minder sprake van van een circulaire economie. Met “Remanufacture” als kritisch kantelpunt, als een product of zijn functie ophoudt te bestaan en de grondstoffen en materialen in de cyclus van een nieuw product terecht komen. Op zichzelf is dat niet zo’n probleem als grondstoffen en materialen in de cyclus blijven van het betreffende nieuwe product. Echter, veelal is dat niet het geval en glijden grondstoffen en materialen via down-cycling af naar “Recover” of zelfs “gewoon” tot restafval.

Tenslotte, circulariteit wordt tegenwoordig veel als term gebruikt als verkorting voor CE en komt “circulaire” als bijvoegelijk naamwoord terug in terminologie zoals in circulair bouwen, circulair inkopen, etc. Niet geheel terecht aangezien hiermee de nadruk komt te liggen op het “in de cyclus”

houden van grondstoffen, van oudsher al een thema binnen duurzaamheid, terwijl CE zoveel meer is dan alleen dat. De economische aspecten, sociale aspecten, het systeemdenken en de rest van de transitie dreigen hiermee naar de achtergrond te verdwijnen, waardoor de circulaire economie op dit moment vaak met lineaire economische (verdien)modellen geprobeerd wordt te bereiken. Dit kan ertoe leiden dat nationale doelen moeilijk haalbaar worden. Een aandachtspunt dus.

2. Wat maakt circulaire economie nu zo belangrijk

De nationale ambitie en doelstelling is dat Nederland in 2050 volledig circulair is met als tussendoel dat in 2030 het gebruik van primaire grondstoffen met 50% is verminderd. Deze doelstellingen zijn ingegeven vanuit het feit dat we maar één aarde hebben waar niet-hernieuwbare grondstofvoorraden (zoals olie en aardmetalen) gelimiteerd zijn, en ook het herstellvermogen van diezelfde aarde om hernieuwbare grondstoffen (uit bijvoorbeeld landbouw, visserij en bosbouw) te kunnen blijven leveren, zijn begrenzing kent. Ook het herstellvermogen van de aarde als gevolg de milieuvervuiling die voortkomt uit het gebruik van grondstoffen kent zijn grenzen. Er dreigen onomkeerbare situaties te ontstaan, of die zijn er al. Een paar prominente voorbeelden zijn de afname van biodiversiteit, de plasticsoep, ontbossing, water- en luchtvervuiling en ineenstorting van de visserij. Bovendien leidt de ophoping van broeikasgassen in de atmosfeer tot opwarming van de aarde en daardoor klimaatverandering, met steeds extremere weerpatronen tot gevolg. De almaar groeiende menselijke consumptie, die de biosfeer zwaar belast, is wellicht een van de meest desastreuze gevolgen van deze tijd (World Overshoot Day, 2021).

Figuur 3: Overzicht van een aantal grondstoffen, uitgezet op een tijdlijn wanneer deze niet meer voor handen zullen zijn

Aangezien wereldwijd genoemde grenzen (fors) overschreden worden, is een wijs gebruik van de eenmalig beschikbare én hernieuwbare grondstoffen dus het devies en de uitdaging en geeft dit reden tot actie. Een aantal voorbeelden van grondstoffen die eindig zijn (en wanneer deze niet meer voorhanden zullen zijn) is te zien in figuur 3 voor verschillende scenario's.

Naast het feit dat de voorraad van niet-hernieuwbare grondstoffen eindig is, gebruiken we in Nederland ook nog eens meer grondstoffen dan de Nederlandse ecosystemen kunnen regenereren, maar liefst 6,2 keer zoveel. In het jaar 2021 heeft de mensheid tussen 1 januari en 29 juli al net zoveel natuurlijke hulpbronnen gebruikt als de planeet dit hele jaar kan regenereren (ruim drie weken eerder dan in het jaar 2020). Daarom heet die dag Earth Overshoot Day. Voor Nederland is deze dag zelfs nog aanzienlijk eerder dan het gemiddelde van alle landen bij elkaar, namelijk op 27 april. Kortom, we overschrijden in ons kleine land de grondstofflimieten van de aarde aanzienlijk. (World Overshoot Day, 2021).

Zowel wereldwijd, door het rijk, als de provincie wordt een transitie naar een CE gelinkt aan het tegengaan van het overschrijden van de aarde haar grondstofflimieten, naast andere potentiële positieve veranderingen. Het is niet alleen nodig (zoals hierboven is uitgelegd) en gunstig voor verminderd en slimmer gebruik van grondstoffen, het draagt ook bij aan een verminderde afhankelijkheid van anderen. Verder kan het de lokale economie stimuleren door productie- en consumptie-ketens korter te maken (het betekent immers dat de keten lokaler moet worden vorm gegeven); een innovatieve impuls geven aan een regio (zowel technisch als in (economische) samenwerking); en werkgelegenheid creëren.

Kortom, tijd om aan de slag te gaan. Vooral voor (decentrale) overheden die grote spelers zijn als het gaat om inkoop van grondstoffen. Omdat de overheid eigenaar is van alle assets, materialen, producten, en grondstoffen voor infrastructuur in de openbare ruimte, maakt dat er grote impact gemaakt kan worden door juist deze organisaties.

Figuur 4: Hoeveel Aardes hebben we nodig als iedereen leefde zoals de Nederlanders

3. Circulaire economie in nationaal beleidsperspectief

Nationaal beleid

Mede op basis van de nationale doelstellingen is het Nederlandse beleid op CE in 2016 uitgekristalliseerd met het aanbieden van de Rijks-brede programma Circulaire Economie aan de Tweede Kamer, getiteld “Nederland circulair in 2050”³. Dit Rijks-brede programma omvat vijf prioritaire sectoren waar veel winst behaald kan worden ter bevordering van een circulaire economie. Voor elk van deze sectoren is een Transitieagenda⁴ opgesteld, te weten voor consumptiegoederen, biomassa & voedsel, kunststoffen, de maakindustrie en de circulaire bouwconomie. De transitieagenda’s vormden vervolgens de basis voor het eerste Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019-2023⁶, welke in februari 2019 aangeboden is aan de Tweede Kamer.

Figuur 5: Nationale CE transitie tijdlijn

Provinciaal beleid

De provincie Overijssel pakt het beleidsthema van Circulaire Economie ook op en volgt het landelijke beleid op basis van de vijf hierboven genoemde transitieagenda’s. Zij heeft deze vertaald naar regionale transitieagenda’s (RTA’s)⁹. In de RTA’s staat hoe binnen Overijssel het verschil kan worden gemaakt, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de Overijsselse economie. Naast de “Maakindustrie”, “Biomassa & Voedsel”, “Kunststoffen” en “Bouw” die in het verlengde liggen van de nationale transitie-agenda’s omvatten de Overijsselse RTA’s “Textiel” en “Infrastructuur”. De uitvoering van deze agenda’s wordt ondersteund door het Programma Circulaire Economie van de provincie Overijssel¹⁰.

In bijlage 6 wordt wat uitgebreider ingegaan op het Europese en nationale beleid en hoe zich dat heeft vertaald naar provinciaal en regionaal niveau.

Voortgang

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft samen met een achttal andere organisaties (o.a. CPB, CBS en RIVM) onderzoek gedaan naar de voortgang op de transitie naar een circulaire economie. Begin dit jaar werd de eerste Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER)¹, opgeleverd. Het rapport geeft aan dat het nog niet echt opschiet met de transitie. Voor eigen gebruik (consumptie en bedrijfsleven) heeft Nederland per jaar 195 miljoen ton aan grondstoffen nodig. Deze hoeveelheid is sinds 2010 nauwelijks veranderd en dus ook niet sinds 2016. Daarom is er besloten tot genoemde doelstellingen (50% circulair in 2030 en volledig in 2050). Ook het aandeel van circulaire activiteiten in de economie, zo’n 4%, is sinds 2010 niet gestegen.

Eén van de hoofdboodschappen in genoemd rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving is het beleid op CE te intensiveren om zo de gestelde doelen en ambitie te kunnen realiseren. Er wordt door de overheid nu nog ingezet op facilitering van circulaire initiatieven op basis van een brede coalitie met partijen in de samenleving. De vrijwilligheid (en daarmee vrijblijvendheid) in deze werkwijze is niet voldoende om genoemde doelen te halen. Voor de intensivering van beleid, om de transitie te versnellen, geeft het Planbureau de volgende aanbevelingen:

- Zorg ervoor dat milieuschade in de prijzen van producten en diensten is verrekend en dat wet- en regelgeving circulaire initiatieven niet langer op achterstand zetten ten opzichte van (gevestigde) lineaire praktijken.
- Maak in het beleid voor circulaire economie meer gebruik van 'drang en dwang', zoals heffingen en regulering, inclusief normstelling.
- Verhoog stapsgewijs de circulariteitseisen bij inkoop en aanbesteding door de overheid, als ook die in het kader van de producentenverantwoordelijkheid.
- Ontwikkel een uitgewerkte en door bedrijven en maatschappelijke organisaties breed gedragen visie op de circulaire economie, en werk deze uit in concrete doelen.
- Zorg voor een heldere rolverdeling tussen de verschillende partijen die bij de uitvoering van het circulaire-economiebeleid betrokken zijn.

Bij de vertaling van bovenstaande punten naar beleid en beleidsintensivering voor CE naar regionaal of gemeentelijk beleid, komt de focus te liggen op de laatste drie (meer daarover in deel B). Beleid en beleidsintensivering als gevolg van de eerste twee bullits spelen op nationaal of Europees niveau. De lokale mogelijkheden van de eerste twee punten zijn beperkt tot het aansporen van de nationale overheid om hier werk van te maken.

Deel B: Circulaire economie laten landen in gemeentelijk beleid

4. Invalshoeken en ambities voor gemeentelijk beleid

Op gemeentelijk niveau zijn op hoofdlijnen vijf invalshoeken te onderscheiden voor het maken van beleid voor circulaire economie, waaronder een drietal beleidsinvalshoeken binnen de gemeentelijke organisatie die o.a. aansluiten bij het derde punt dat genoemd wordt in het rapport van het PBL (zoals besproken in hoofdstuk 3).

1. Beleid gericht op de gemeentelijk inkoop van goederen, diensten en werken.

Bij de inkoop van goederen, diensten en werken (gemeente in haar rol als consument) heeft duurzaamheid al langer zijn plek en worden ook de uitgangspunten met betrekking tot CE steeds meer toegepast bij aanbestedingen. Dit wordt ook steeds meer gecombineerd met de zogenaamde Sustainable Development Goals (SDG's)¹¹ van de VN waar duurzaamheid en CE onderdeel van zijn. De SDG's worden dan vertaald naar criteria in aanbestedingen wat in feite leidt tot een steeds meer maatschappelijk-verantwoorde inkoop van goederen en diensten. Voorbeelden op dit gebied zijn de inkoop van kantoormeubilair, koffievoorziening, verduurzaming van dienstauto's en de aanbesteding van de inzameling en afvoer van afval bij gemeentelijke locaties. De invalshoek heeft dus een verbinding met de volgende invalshoek waarbij "werken", zoals infrastructuur en andere aanpassingen in de openbare ruimte aanbesteed en ingekocht worden.

Aanbevelingen voor gemeentelijk beleid:

- Ambities aangeven en doelstellingen formuleren in welke mate de principes van CE een plek moeten krijgen bij inkoop van goederen, diensten en werken (als apart onderdeel van duurzaam inkopen) in haar gemeentelijke rol als consument.
 - De *nationale* transitieagenda's die hier ingezet kunnen worden om het gemeentelijk beleid op dit onderdeel mede inhoud te geven, zijn: Consumptiegoederen en Biomassa&Voedsel.

2. Beleid gericht op gemeentelijke rol als ontwerper, vormgever, inrichter en beheerder van de openbare ruimte.

Gemeenten zijn, naast de overheid in z'n algemeenheid (Rijkswaterstaat, provincies en waterschappen), de grootste opdrachtgevers waar het infrastructuur en andere bouwactiviteiten in de publieke ruimte betreft. Voordat het tot een aanbesteding komt, wordt dit voorafgegaan door een proces van ontwerp en vormgeving. Gemeenten bepalen in dit geval in welke mate de criteria voor duurzaamheid en de principes van circulaire economie mogen doorklinken in ontwerpen en het uiteindelijk uitvoeren van bestekken (van een bankje in een park tot aan grootschalige reconstructies in de openbare ruimte). Het zijn daarmee de criteria en principes die hun weg vinden naar aanbestedingen en welke dus "concurreren" met andere criteria (zoals aanneemprijs) die bij een beoordeling van de aanbiedingen aan de orde zijn. Voor beheer en onderhoud van de openbare ruimte via grote en kleine opdrachten geldt in principe hetzelfde.

Aanbevelingen voor gemeentelijk beleid:

- Ambities aangeven en doelstellingen formuleren in welke mate de principes van circulaire economie een plek moeten krijgen in het proces van ontwerp tot aan implementatie van projecten in en beheer van de openbare ruimte.
 - De *nationale* transitieagenda's die hier ingezet kunnen worden om het gemeentelijk beleid op dit onderdeel mede inhoud te geven, zijn Circulaire bouweconomie en Maakindustrie.

- Aansluiting met de *provinciale* transitieagenda's zover er geen overlap is met de nationale transitieagenda's, is Infrastructuur. Met speciale aandacht voor de activiteiten (o.a. Infra Futurelabs Overijssel¹⁷) die op basis het rapport 'Samen krijgen we de Twentse cirkel rond!'¹⁶ ook ten behoeve van (Twentse) gemeenten worden ontwikkeld. Betreffende rapportage bevat een onderzoek naar mogelijkheden voor circulariteit in de infrastructuur en openbare ruimte in Twente.

3. *Beleid gericht op gemeentelijke rol bij het bestemmen en tot ontwikkeling brengen van gebieden.*

In z'n algemeenheid formaliseert en stuurt de gemeente met bestemmingsplannen de ontwikkeling van gebieden binnen haar gemeentegrenzen. Dit wordt voorafgegaan door participatie en samenwerking met allerlei maatschappelijke partners met hun ideeën over hoe betreffende gebieden tot (her)ontwikkeling gebracht kunnen worden. Zowel in het proces naar, als in het bestemmingsplan zelf, kan het thema circulaire economie aandacht krijgen door hier (beleids)richtlijnen te ontwikkelen onder de noemer "circulaire gebiedsontwikkeling". Stapje verder is dat de gemeente met haar vestigingsbeleid voor bedrijven criteria ten aan zien van circulaire economie opneemt, als bedrijven zich in een gemeente willen vestigen.

Aanbevelingen voor gemeentelijk beleid:

- Ambities aangeven en doelstellingen formuleren in welke mate de principes van circulaire economie een plek moeten krijgen in het bestemmen en tot (her)ontwikkeling brengen van gebieden voor wonen&recreëren, werken, landbouw en natuur.
 - De *nationale* transitieagenda's die hier ingezet kunnen worden om het gemeentelijk beleid op dit onderdeel mede inhoud te geven, zijn Circulaire bouweconomie, Maakindustrie en Biomassa & Voedsel.
 - Aansluiting met de *provinciale* transitieagenda's zover er geen overlap is met de nationale transitieagenda's, is Infrastructuur.

Daarnaast zijn er ruwweg twee beleidsinvalshoeken die extern gericht zijn en gekoppeld aan twee doelgroepen. Deze invalshoeken sluiten aan bij de laatste twee punten genoemd in het rapport van het PBL (zie vorige hoofdstuk).

4. *Beleid gericht op haar inwoners en huishoudens.*

Inwoners en huishoudens zitten in zowel de lineaire als de circulaire economie in de stap "(duurzaam) gebruik" en bij dit gebruik en deze consumptie komt huishoudelijk afval vrij. Sinds jaar en dag is het gemeentelijk beleid voor huishoudelijk afval gericht op het scheiden en laten recyclen van waardevolle stromen zoals glas, oud papier&karton, verpakkingsafval (PMD) en groente, fruit- en tuinafval om hiermee de hoeveelheid restafval omlaag te brengen en te houden. Op regionaal niveau is er de doelstelling voor een Afvalloos Twente geformuleerd: 50 kg restafval per inwoner per jaar in 2030.

In de context van de transitie naar een circulaire economie kan dit gezien worden als de tussenstap: een keteneconomie met recycling. Een volgende stap voor inwoners en huishoudens in de transitie naar een circulaire economie is "duurzaam gebruik". Voor het afvalbeleid op huishoudelijk afval betekent dit dat inwoners aangezet worden tot afvalpreventie en duurzame consumptie. Onder de noemer "duurzame consumptie" vallen bijvoorbeeld repair-café's en ambachtencentra al dan niet in combinatie met kringloopwinkels, stimulering van lokale herstelbedrijvigheid, gemeenschappelijk gebruik buurtgereedschappen, voedsel- & buurboekenkasten, lokale marktplaats voor resterende bouwmaterialen, verpakkingsarme supermarkten, nee-nee sticker en zelf composteren. Statiegeldsystemen of andere manieren waarbij producenten hun producten na gebruik weer terugnemen is ook een onderdeel van duurzame consumptie. Dit kunnen huishoudens en inwoners niet alleen. Hier zullen producenten op basis van hun producentverantwoordelijkheid consumenten

in moeten gaan faciliteren al dan niet in samenwerking met de gemeente. Voor huishoudens/ inwoners is er dus een opwaardering nodig van het afvalbeleid naar grondstofbeleid richting preventie en hoe zij aan kunnen sluiten bij de "hogere R's" in het 10R-model (zie figuur 2 in hoofdstuk 1). In bijlage 8 geeft een voorbeeld hoe in het verlengde van de gescheiden inzameling van groente, fruit en tuinafval beleid ontwikkeld kan worden voor het tegen gaan van voedselverspilling.

Aanbevelingen voor gemeentelijk beleid:

- Ambities aangeven voor de inzameling en verwerking van huishoudelijke afval gericht op meer ruimte maken voor beleid gericht op afvalpreventie en duurzame consumptie.
- Formuleren van een doelstelling voor reductie van de totale hoeveelheid huishoudelijk afval (gescheiden én ongescheiden).
 - De *nationale* transitieagenda's die hier ingezet kunnen worden om het gemeentelijk beleid op dit onderdeel mede inhoud te geven, zijn Consumptiegoederen, Biomassa&Voedsel en Kunststoffen.
 - Aansluiting met de *provinciale* transitieagenda's zover er geen overlap is met de nationale transitieagenda's, is Textiel.

5. Beleid gericht op de bedrijven en organisaties die actief zijn binnen de gemeentegrenzen.

Dit beleid richt zich op het stimuleren en ondersteunen van bedrijven richting een duurzame productie met de sluiting van grondstofkringlopen door in productieketens met andere bedrijven te gaan samenwerken. In een beleidsnotitie van de gemeente Enschede¹² wordt onder de noemer "circulair ondernemen" dit beleid toegespitst op de rollen die een gemeente kan innemen en de activiteiten die een gemeente op dit gebied kan ondernemen.

Aanbevelingen voor gemeentelijk beleid:

- Ambities aangeven in welke mate bedrijven binnen een gemeente vanuit de gemeente ondersteund gaan worden op gebied van circulair ondernemen.
 - De *nationale* transitieagenda's die hier ingezet kunnen worden om het gemeentelijk beleid op dit onderdeel mede inhoud te geven, zijn Maakindustrie, Kunststoffen, Biomassa & Voedsel en Circulaire bouweconomie.
 - Aansluiting met de *provinciale* transitieagenda's zover er geen overlap is met de nationale transitieagenda's, is Infrastructuur en Textiel.

5. In 7 stappen naar een gemeentelijk beleid voor circulaire economie

Hieronder staan op hoofdlijn de stappen die gemeenten kunnen doorlopen om tot beleid en activiteiten te komen voor de ondersteuning van de transitie naar een circulaire economie.

1. Bestuurlijke start

De start van het beleid op het gebied van circulaire economie begint bij het bestuur (B&W en/of Raad). Het beleidsthema CE kan na de gemeentelijk verkiezingen bij de coalitieonderhandelingen onder de aandacht worden gebracht en hiermee een onderwerp worden in het coalitieakkoord. Een ander spoor is dat het ambtelijk geagendeerd wordt richting het College en nut&noodzaak naar voren worden gebracht om aan de slag te gaan met gemeentelijk beleid op gebied van CE.

2. Organisatorische start

Beleg het proces naar circulair beleid bij één of meerdere beleidsadviseurs (of werkgroep, afhankelijk van de grootte van de gemeente) met een opdracht vanuit het bestuur en eventueel een ambtelijke opdrachtgever.

Zorg dat er een heldere opdracht komt om mee aan de slag te gaan. De invalshoeken zoals die benoemd staan in het vorige hoofdstuk, zijn ook hier uitgangspunt bij de formulering van een bestuurlijke en/of ambtelijke opdracht. Logisch eindproduct van genoemde opdracht is de formulering van een visie als startpunt voor verdere uitwerking van het beleid (zie stap 4).

3. Inventarisatie & analyse

Circulaire economie als beleidsthema is niet nieuw en bestaat al een aantal jaren. Binnen de gemeentelijke organisatie zal het nodige gedaan worden/zijn op het gebied van CE onder de noemer van duurzaamheid en/of circulariteit. Het is dus goed om te inventariseren en analyseren wat er in de gemeentelijke organisatie al gebeurd is en door wie (individuele medewerkers/teams/afdelingen).

De vijf invalshoeken zijn wederom handig om tot een indeling en inzichten te komen, wat (gestructureerd) uitgebouwd kan worden, waar dwarsverbanden kunnen worden gelegd en waar hiaten zitten. Op basis hiervan kunnen conclusies getrokken worden en aanbevelingen worden gedaan om inhoud te gaan geven aan beleid op gebied van circulaire economie (stap 5 en verder). Mocht er geconstateerd worden dat er onvoldoende kennis aanwezig is en/of er nog nauwelijks actie ondernomen is vanuit bepaalde invalshoeken, dan kan het verstandig zijn om bijvoorbeeld kennissessies/workshops te organiseren om dit op niveau te brengen en vanuit daar adequaat beleid te formuleren en uit te voeren.

4. Maak een visie

Het opstellen van een visie kan onderdeel (of een eindproduct) zijn van de opdracht waar beleidsadviseurs of een werkgroep mee op pad is gestuurd (stap 2). De bevindingen uit de vorige stap (3) vormen mogelijk voeding voor het maken van een visie. Een visie bevat de ambities en beleidswensen die er zijn voor de 5 invalshoeken.

Een voorbeeld van een inhoudsopgave van (en onderdelen binnen) een visiedocument is te vinden in bijlage 1. In bijlage 2 zijn een aantal voorbeelden van visiedocumenten op gebied van CE te vinden.

5. Uitwerken van beleid voor de vijf invalshoeken

Het ligt voor de hand om voor elk van vijf invalshoeken een aparte opdracht te geven om het beleid op betreffende invalshoek verder uit te werken. Uitgangspunt zijn de ambities en beleidswensen die in de visie voor elke invalshoek zijn aangegeven. Per invalshoek kan één of kunnen meerdere beleidsadviseurs aan de slag. Het ligt uiteraard voor de hand bij de beleidsformulering ondersteuning te zoeken bij collega ambtenaren of afdelingen die reeds actief zijn binnen de betreffende invalshoek en straks zorg gaan dragen voor de uitvoering van het beleid. In betreffende

afdelingen bevindt zich/kan de expertise ontwikkeld worden om de link te kunnen leggen tussen eigen (beleids)werkveld en te ontwikkelen beleid voor CE voor dit specifieke beleidsveld.

Uit de inventarisatie en analyse (stap 3) is reeds duidelijk welke collega's en afdelingen en in welke mate al bezig zijn met circulaire economie. Het is dus ook goed mogelijk dat juist een beleidsadviseur die werkzaam is binnen of voor betreffende beleidsinvalshoek de opdracht krijgt om hier beleid voor te formuleren.

Bijlage 3 bevat een gelimiteerd overzicht van afdelingen of vakgebieden die (veel) te maken zullen hebben met CE.

Per beleidsinvalshoek kunnen de volgende substappen ondernomen worden:

- a. Doelen concretiseren (SMART te formuleren) die de gemeente in het kader van de transitie naar een circulaire economie wil halen.
- b. Op basis van de inventarisatie & analyse (stap 3) verkennen wat er (nog meer) ondernomen kan worden. Mogelijk te ondernemen activiteiten kunnen gestructureerd worden door deze in beleidsscenario's te gieten. Veelal is beschikbaarheid van middelen bepalend in welke mate ambities waargemaakt kunnen worden en/of welke doelen wanneer gehaald kunnen worden.
- c. Laat het bestuur een keuze maken voor een bepaald beleidsscenario en de daarbij behorende middelen ter beschikking stellen voor te ondernemen activiteiten.

De gemeente Enschede heeft de beleidsinvalshoek "Beleid gericht op de bedrijven en organisaties die actief zijn binnen de gemeentegrenzen" op deze wijze uitgewerkt (zie samenvattende infografic in bijlage 4) en aan het bestuur voorgelegd. Hier bestond de mogelijkheid van een groeiproces waarbij, met het beschikbaar stellen van meer middelen, door te groeien naar beleidsscenario met hogere ambitieniveau's.

Andere aanknopingspunten/voorbeelden voor het opstellen van beleid en beleidsscenario's per invalshoek, zijn terug te vinden in bijlage 5.

6. Opstellen van een activiteitenplan per invalshoek

Als CE-beleid is vastgesteld (met de daarbij behorende middelen) dan kan gestart worden met de uitvoering van dit beleid. Uiteraard ook hier weer per beleidsinvalshoek waarbij elke invalshoek op basis van een gekozen beleidsscenario en bijbehorend ambitieniveau zijn eigen tempo bepaalt.

Voor elke beleidsinvalshoek wordt een activiteitenplan opgesteld waarin duidelijk wordt:

- Wat er moet gebeuren/wat de activiteit inhoud;
Het kan een "los" project zijn om iets te bereiken, maar veeleer gaat het om aanpassingen/uitbreiding van bestaande "bedrijfsprocessen", protocollen, procedures e.d. om reguliere werkzaamheden van richting te doen veranderen om de transitie naar een circulaire economie gestalte te geven (bij bijvoorbeeld ontwerpprocessen, aanbestedingen en in zijn algemeenheid toepassen van keuzecriteria's);
- Wie binnen welke afdeling waar verantwoordelijk voor is en/of mee te maken krijg;
- Welke externe partners (of doelgroepen) betrokken kunnen worden;
zie in deze ook bijlage 7 waar netwerknetwerken benoemd staan;
- Wat de planning is, oftewel wanneer welke activiteiten zullen gaan plaats vinden;
Bepaalde activiteiten kunnen een blijvend doorlopend karakter hebben zoals het onderhouden van netwerken met externe samenwerkingspartners;
- Welke kennis er nodig is om betreffende activiteiten goed uit te kunnen voeren en deze bij betreffende collega's op niveau te brengen (scholing/kennisontwikkeling/deelname aan kennisnetwerken).

7. Uitvoering en evaluatie van beleid en bijbehorende activiteitenplannen.

Laatste stap is uiteraard dat op basis van activiteitenplannen voor de diverse beleidsinvalshoeken uitgevoerd en gemonitord worden. Op basis van monitoring (meten=weten) wordt er regelmatig bekeken (evaluatie) of de doelen gehaald worden en de juiste koers wordt gevaren.

Bij de uitvoering en evaluatie is het uiteraard ook van belang te kijken naar de ontwikkelingen op Europees, nationaal en provinciaal gebied (regelgeving en uitvoeringsprogramma's) en de evaluaties (Integrale Circulaire Economie Rapportages¹) die het Planbureau van de Leefomgeving en de provincie Overijssel (Overijsselse Circulaire Economie Rapportages¹⁹) met regelmaat zullen gaan publiceren.

Tenslotte: maak het cyclisch.

Aangezien een transitie naar een circulaire economie een "proces" van de lange adem is, mag ervan uit worden gegaan dat een programmatische aanpak over meerdere jaren of coalitieperioden aan de orde is. Een cyclische benadering van "plan-do-check-act", die ook op andere (beleids)terreinen gebruikt wordt, kan hier voor de stappen 5 tot en met 7 ingezet worden waarbij om de zoveel tijd ook de visie betrokken wordt om het ambitieniveau te verleggen dan wel aan te sluiten bij nationaal en provinciaal ambitieniveau.

Bijlage 1

Elementen voor gemeentelijk visiedocument op circulaire economie

Er zijn wereldwijd veel voorbeelden van bestuurlijke visiedocumenten met als doel om CE te versnellen (zie voorbeelden in bijlage 2). Deze hebben vaak overeenkomsten in opbouw en inhoud. Dit blijkt uit het vergelijken van 20 visies. Grofweg bevatten ze vaak de volgende onderdelen:

- Samenvatting;
- Achtergrond/introductie;
- Missie, visie, doelen
- Uitwerking per gekozen sector
 - Introductie
 - Te ontwikkelen beleid en projecten
 - Meten van succes
 - Lokale voorbeelden van lopende/afgeronde projecten

Met 'gekozen sector' worden prioriteit sectoren bedoeld. Veel steden, regio's en landen kiezen een aantal relevante sectoren uit om mee aan de slag te gaan met betrekking tot circulaire economie. Enkele voorbeelden van sectoren zijn: gebouwde omgeving/circulair bouwen, consumptiegoederen/maakindustrie, voedsel en organische reststromen, textiel en fashion, plastics/kunststoffen, elektronica, zorg, onderwijs&educatie.

Ook op nationaal en provinciaal niveau is ervoor gekozen om te werken met dit soort sectoren. Daarnaast wordt in een onlangs verschenen PLB-rapport¹ gesuggereerd dat het kiezen van productgroepen het meest effectief is om milieu- en sociaaleconomische effecten aan te pakken als het gaat om de circulaire economie. Door een productgroep of sector aan te wijzen, is het mogelijk om het grondstofverbruik van producten over de gehele levensduur en de productieketen in beeld te brengen. En dit heeft een positief effect op de snelheid van de circulaire transitie. Het is dus aan te raden te werken met prioriteit sectoren bij het maken van een visie.

Bijlage 2

Voorbeelden van circulaire visiedocumenten/roadmaps

Enkele voorbeelden van visiedocumenten (Nederlands):

- ❖ Amsterdam: *Strategie Amsterdam Circulair 2020-2025* (2020)
https://www.amsterdam.nl/wonen-leefomgeving/duurzaam-amsterdam/publicaties-duurzaam-groen/amsterdam-circulair-2020-2025-strategie-0/?PagClsIdt=15523636#PagCls_15523636

Amsterdam wil in 2030 50% minder grondstoffen gebruiken, en in 2050 100% circulair zijn. De strategie Amsterdam Circulair 2020-2025 richt zich op drie onderwerpen: voedsel & organische reststromen, consumptiegoederen en gebouwde omgeving. Ook wordt er dieper ingegaan op hoe voortgang zal worden gemeten.

- ❖ Rotterdam: *Programma Rotterdam Circulair 2019 – 2023* (2019)

<https://rotterdamcirculair.nl/nieuws/programma-rotterdam-circulair-2019-2023/>

Rotterdam heeft net als Amsterdam het doel om in 2030 50% en in 2050 voor 100% circulair te zijn. Daarnaast zet de stad in op het creëren van 3.500-7.000 banen die direct bijdragen aan de circulaire economie. De strategie richt zich op 4 thema's in de komende 4 jaar; Bouw, groene stromen, consumptiegoederen en zorg. De stad doet dit door 2 hoofdrichtingen te volgen; het vergroten van het circulaire bewustzijn, en vergroten van de werkgelegenheid en economische ontwikkelingen in de circulaire economie.

- ❖ Provincie Utrecht: *Beleidsvisie Circulaire Samenleving 2050* (2021) [Beleidsvisie Circulaire Samenleving 2050 vastgesteld | provincie Utrecht \(provincie-utrecht.nl\)](#)

De provincie Utrecht heeft drie doelen: leveringszekerheid bieden van materialen, milieudruk verlagen en een toekomstgerichte regionale economie stimuleren. De volgende onderwerpen worden behandeld in de visie: ruimtelijke planning, bouwconomie, mobiliteit, energietransitie, ondernemerschap, natuur- en landschapsbeheer, water- en bodembeheer, voedsel, kringlooplandbouw, bodembeleid, inkoop en bedrijfsvoering en educatie/communicatie.

- ❖ Vlaanderen: *Vlaanderen Circulair; Samen naar een circulaire economie, Startverklaring Publicaties - Vlaanderen Circulair (vlaanderen-circulair.be)*

Vlaanderen organiseert verschillende projecten op het gebied van circulaire economie onder drie kapstokken: circulair aankopen, circulaire stad en circulair ondernemen. Deze publicatie benadrukt hoe belangrijk het is om partnerschappen tussen overheden, bedrijven, middenveldorganisaties en kennisinstellingen te sluiten, en hoe dit in Vlaanderen tot stand kwam.

Enkele voorbeelden van visiedocumenten (Engels):

- ❖ Amsterdam (in samenwerking met Kate Raworth): *Building blocks for the new strategy Amsterdam Circular 2020-2025* (2019)
[5de954d913854755653be926 Building-blocks-Amsterdam-Circular-2019.pdf \(website-files.com\)](https://www.amsterdam.nl/~/media/Amsterdam-Circular-2020-2025/Building-blocks-Amsterdam-Circular-2019.pdf)

In dit document schetst Amsterdam 17 actie-richtingen voor de drie hoofd-thema's (voedsel & organische reststromen, consumptiegoederen en gebouwde omgeving). Verder gaan ze dieper in op het model 'donuteconomie', en hoe dit invloed heeft gehad op het creëren van de circulaire visie.

- ❖ London: *London's circular economy route map* (2017)
[London's circular economy route map | ReLondon](#)

In deze roadmap komt naar voren dat Londen zich wil focussen op 5 thema's: gebouwde omgeving, Voedsel, textiel, elektrische apparaten en plastic. Voor elk thema wordt uitgelicht wat de visie is, wat de grootste uitdagingen zijn, voorbeelden van organisaties en projecten die succesvol zijn binnen dit thema, en korte-, medium- en langetermijn acties op het gebied van beleid en projecten zodat de visie waargemaakt kan worden. Ook beschrijven ze randvoorwaarden die nodig zijn om de circulaire

economie mogelijk te maken. Dit zijn: communicatie, samenwerken, beleid, inkoop en marktontwikkeling, financiële middelen, steun van bedrijven, demonstratie van succes en innovatie.

- ❖ Glasgow: *Circular Glasgow; A vision and action plan for the city of Glasgow* (2016)
[5de8ef2d902d8d74d497b562_circular-glasgow-report-web-low-res-compressed.pdf \(website-files.com\)](#)

Glasgow heeft de (onderwerpen van de) roadmap voor de stad gebaseerd op een 'city-circle-scan'. Daarin was de eerste stap om te identificeren welke economische sectoren het grootste zijn. In het geval van Glasgow is dit onderwijs, de maakindustrie en gezondheidszorg. Voor elk van deze sectoren is vervolgens in kaart gebracht hoe grondstoffen door de sector stromen. Daaruit bleek dat de maakindustrie de grootste circulaire potentie bezat. Voor deze sector zijn vervolgens (samen met stakeholders) strategieën gekozen die leidend zijn voor de uiteindelijke pilot-projecten die geïmplementeerd zijn. Eén van de kenmerken die alle pilot-projecten hebben, is dat ze makkelijk op te schalen zijn.

- ❖ Charlotte: *Circular Charlotte; Towards a zero waste and inclusive city* (2018)
[Circular Charlotte Towards a zero waste and inclusive city - full report.pdf \(charlottenc.gov\)](#)

De roadmap van Charlotte demonstreert hoe circulaire economie en het sociale domein goed samengaan. Er is een focus op zero-waste en wat dat kan betekenen voor het creëren van banen en tegengaan van sociale ongelijkheid. Charlotte focust de visie op 4 doelen: zero-waste worden, innovatief zijn, veerkrachtig en gezond blijven en een stad zijn met gelijke kansen voor iedereen. Verder bevat het document een analyse waaruit blijkt hoe circulair de stad al is, hoeveel materialen door de stad stromen en wat de potentie is. Als laatste bevat de roadmap 3 actie-lijnen met concrete projecten voor de korte-, medium- en langetermijn.

- ❖ Wales: *Beyond Recycling; A strategy to make the circular economy in Wales a reality* (2019)
[consultation-circular-economy-strategy_0.pdf \(gov.wales\)](#)

Wales wil in 2050 zero-waste zijn, minder emissies uitstoten en het efficiënt gebruik maken van grondstoffen onderdeel laten zijn van de cultuur. Om dit voor elkaar te krijgen ligt de focus op 8 acties: wereldleider worden in recyclen, single-use plastic verbannen, investeren in schone technieken voor materiaalinzameling, efficiënter omgaan met voedsel, prioriteit geven aan de aankoop van hout, gerevisieerd en gerecycled materiaal, het faciliteren van lokale gemeenschappen wanneer deze collectieve actie willen ondernemen, creëren van voorwaarden voor bedrijven om circulaire kansen te grijpen en de volledige verantwoordelijkheid voor eigen afval op zich nemen.

- ❖ Copenhaven: *Circular Copenhagen; Resource and waste management plan* (2019)
[Circular Copenhagen - Resource and Waste Management Plan 2024 2019 \(itera.dk\)](#)

Copenhaven focust haar visie vooral op afvalvermindering. De stad heeft drie doelen voor 2024: 70% van huishoudelijk afval en licht industrieel en commercieel afval wordt opgehaald om te recyclen, 59.000 ton CO₂-vermindering en het verdrievoudigen van hergebruik in de gemeentelijke deel/ruil/hergebruik faciliteiten. Om dit te realiseren zijn er 6 onderwerpen waarop er gefocust wordt: meer afval scheiden door inwoners, doorontwikkelen van huidige en toekomstige afvalinzamelsystemen, meer ruil en hergebruik opties, circulariteit promoten door de stad, meer industrieel en commercieel afval recyclen en investeren in nieuwe technische oplossingen voor afvalverwerking.

Bijlage 3

Waar landt beleid voor circulaire economie in de gemeente?

Het is belangrijk dat voor de hele gemeentelijke organisatie duidelijk wordt wat CE is en wat je ermee kan. CE is namelijk een manier van denken die (bijna) overal op toegepast kan worden, hoewel de ene afdeling er meer mee te maken krijgt dan de ander. Het is daarom verstandig om een inventarisatie te doen om te kijken welke ambtenaren, en in welke mate, zij te maken hebben met dit onderwerp. Verder is het ook zinvol om na te gaan of zij ook weten wat CE is en hoe dit toegepast kan worden in het werk (stap 3 “Inventarisatie en analyse” in hoofdstuk 5).

Naast ambtenaren is het van belang dat de raad en het college inhoudelijk op de hoogte zijn van wat CE is. Voornamelijk met het oog op toekomstige besluitvorming op deze thematiek. Mocht deze kennis nog niet aanwezig zijn in de organisatie (zowel ambtelijk als bestuurlijk), dan zouden er bijvoorbeeld workshops of kennissessies georganiseerd kunnen worden.

Hieronder een gelimiteerd overzicht van afdelingen of vakgebieden die (veel) te maken zullen hebben of krijgen met CE:

- Beleidsadviesing op de inzameling en verwerking van huishoudelijke afvalinzameling.
- Beleidsadviesing op gebied van milieu en duurzaamheid. Bij vrijwel alle gemeenten maakt CE onderdeel uit van duurzaamheidsbeleid zoals duurzaamheid ooit voortgekomen is uit het werkveld milieu. Zo is er ook een link te maken met de beleidsvelden biodiversiteit, klimaatadaptatie, duurzame energie en duurzame mobiliteit.
- De afdeling Inkoop heeft een sleutelpositie bij de ontwikkeling van inkoopcriteria op gebied van duurzaamheid en circulaire economie;
- Ondernemersloket of afdelingen waar bedrijven terecht kunnen met vragen: hoe de principes van circulaire economie in te brengen in het relatiebeheer richting bedrijven en ondernemers?
- Afdeling Vergunnen & Bestemmen die de vraag mee kunnen nemen: hoe bedrijven en ondernemers aan te zetten tot verdere verduurzaming van bedrijfs- en productieprocessen op basis van de principes van een circulaire economie? (Producentverantwoordelijkheid, productontwerp en terughalen van grondstoffen).
- Afdelingen die zich richten op gebiedsontwikkeling: hoe de principes van circulaire economie in te brengen in het gemeentelijk beleid voor gebiedsontwikkeling voor bedrijven, het opstellen van bestemmingsplannen, het uitgeven van percelen/kavels en het gemeentelijk vestigingsbeleid.
- Afdelingen die zich bezighouden met de ontwikkeling en het beheer van fysieke/openbare ruimte.

In betreffende afdelingen bevindt zich ook de expertise om de verbinding te kunnen maken tussen betreffend werkveld en te ontwikkelen beleid voor circulaire economie voor dit specifieke beleidsveld.

Bijlage 4

Voorbeeld uitwerking beleidsinvalshoek circulair ondernemen

Bij de gemeente Enschede is de beleidsinvalshoek “Beleid gericht op de bedrijven en organisaties die actief zijn binnen de gemeentegrenzen” uitgewerkt op basis van de rollen die een gemeente kan spelen binnen deze invalshoek en welke activiteiten zij daarbij kan ondernemen¹². Er zijn in dit geval vier beleidsscenario's geformuleerd met ieder zijn eigen ambitieniveau en middelen die daarvoor nodig zijn (zie onderstaande figuur).

De beleidsscenario's zijn cumulatief opgebouwd: scenario 1 vormt de basis tot aan scenario 4 welke laatste dus het meest uitgebreide scenario vormt. Er kan in dit geval uitgegaan worden van een groeimodel waarbij de (beleids)keuzes voor een volgende stap van jaar tot jaar bij te stellen zijn op basis van behaalde resultaten of vanuit de wens het bedrijfsleven intensiever te steunen.

Gemeente Enschede

Beleidsscenario's ondersteuning circulair ondernemen

Titels van de scenario's	Beschrijving van de rollen	Activiteiten	Kosten
Belegd als thema (reactief)	<ul style="list-style-type: none"> Gemeente als vraagbaak voor ondernemers Gemeente als netwerker met ondernemers Gemeente als fondsenverwerper 	<ul style="list-style-type: none"> Netwerk opbouwen en onderhouden met bedrijven en ondernemersverenigingen Verstevigen en intensiveren van contacten met andere overheidsinstanties 	<ul style="list-style-type: none"> Werkbudget € 10.000,- 0,4 fte/16 uur p/w Accountmanager
Verankerend in organisatie	<ul style="list-style-type: none"> Gemeente als ondersteuner bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen en -locaties 	<ul style="list-style-type: none"> Samenwerking met onderwijs- en kennisinstellingen 	<ul style="list-style-type: none"> Werkbudget € 50.000,- 0,75 fte/30 uur p/w Accountmanager
Programmatiepak (pro-actief)	<ul style="list-style-type: none"> Gemeente als initiator en aanjager nieuwe initiatieven Gemeente als regelgever en kadersteller 	<ul style="list-style-type: none"> Opstellen van meetbare doelen/doelstellingen Het (laten) ontwikkelen/beschikbaar krijgen van een methodiek voor circulair ondernemen 	<ul style="list-style-type: none"> Werkbudget € 150.000,- 1,5 fte Programmamanager Proces & Communicatie Ondersteuning
Gemeente als gamechanger	<ul style="list-style-type: none"> Gemeente als lobbyist naar andere overheden Gemeente als investeerder Gemeente voor fiscale en juridische ondersteuning 	<ul style="list-style-type: none"> Ontwikkeling binnen de diverse afdelingen en werkvelden. Investeringsfonds 	<ul style="list-style-type: none"> Werkbudget € 250.000,- 2 fte Programmamanager Proces & Communicatie Ondersteuning

Bijlage 5

Concrete voorbeelden van circulair beleid bij gemeenten

Voor welk circulair beleid een gemeente kiest hangt af in welke mate de gemeente aan de slag wil met de vijf invalshoeken. Hieronder worden voorbeelden benoemd waar gemeenten reeds circulair beleid voor ontwikkeld hebben. Per voorbeeld is aangegeven onder welke “prioriteit sector” dit past. De voorbeelden van het beleid komen onder andere uit een onderzoek naar 20 strategieën voor circulaire economie van steden, regio's en landen [Lammertink, 2020¹⁸]. Hier worden nadrukkelijk geen voorbeelden van projecten genoemd. Voor inspiratie inzake projecten wordt er aangeraden om naar bijlage 2 te kijken.

1. *Beleid gericht op de gemeentelijk inkoop van goederen en diensten.*
 - Neem op in het inkoopbeleid van de gemeente dat een percentage van alle aanbestedingen circulair moet zijn. (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
 - Ontwikkel circulaire inkooprichtlijnen voor de (interne) inkoop van de gemeente: denk hierbij ook aan inkoopcriteria voor ICT, kantoormeubilair, schoonmaak en catering (Prioriteit sector: consumptiegoederen)

2. *Beleid gericht op gemeentelijke rol als ontwerper, vormgever, inrichter en beheerder van de openbare ruimte.*
 - Neem in het ontwerpbeleid en daaruit volgende aanbestedingen op dat een percentage circulair moet zijn in bijvoorbeeld: grond-, weg- en waterbouw (GWW), straatmeubilair, riolering, groen, vaar- & voertuigen, eigen vastgoed, etc. (Prioriteit sector: circulair bouwen)
 - Onderzoek de implicaties van een hergebruikdoelstelling voor projecten in de gebouwde omgeving binnen de gemeente - implementeer indien van toepassing. (Prioriteit sector: circulair bouwen)
 - Leg vast dat circulariteit altijd onderdeel moet zijn van een Programma van Eisen.
 - Vorm beleid inzake CE-normen voor nieuwbouwprojecten. Denk hierbij aan: richtlijnen voor CE-projectontwerp, richtlijnen voor circulaire ontmanteling van gebouwen, en richtlijnen voor het kopen/selecteren van bouwmaterialen (geef prioriteit aan het gebruik van duurzame en koolstofarme materialen in de bouw). (Prioriteit sector: circulair bouwen)
 - Vorm beleid inzake groenafval (uit de openbare ruimte) en hoe dit circulair verwerkt kan worden. (Prioriteit sector: Organische reststromen)

3. *Beleid gericht op gemeentelijke rol bij het bestemmen en tot ontwikkeling brengen van gebieden.*
 - Versterk het beleid rond de behoefte aan speciale ruimte voor collectie van verschillende afvalstromen voor alle nieuwe woningbouwprojecten. (Prioriteit sector: gebouwde omgeving)
 - Vorm beleid inzake gronduitgifte ter ondersteuning van circulaire activiteiten. Denk hierbij aan richtlijnen voor voedselverbouw (stadslandbouw), vergunningseisen voor compostering ter plaatse en biedt ruimte voor recycling-activiteiten (creëren van fysieke plekken voor verzameling, hergebruik en het sluiten van nutriëntenkringlopen). De gemeente kan aanpassing en uitbreiding van het financieel instrumentarium verkennen. Zo kunnen bijvoorbeeld grondtarieven, leges of heffingen worden aangepast om CE-initiatieven te steunen. (Prioriteit sector: gebouwde omgeving)

4. *Beleid gericht op haar inwoners en huishoudens.*
 - Verhoog het tarief van restafvalinzameling en voor het storten van afval. (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
 - Beloon goed scheidingsgedrag. (Prioriteit sector: consumptiegoederen/voedsel en organische reststromen)

- Voer een ja/ja-sticker verplichting in: inwoners moeten expliciet vragen om ongeadresseerd reclamedrukwerk als ze dat willen ontvangen. Een huishouden moet in dat geval een zogenoemde ja/ja-sticker plakken op de brievenbus. Wanneer er (helemaal) geen sticker is, mag de bezorger geen ongeadresseerd drukwerk in de brievenbus stoppen. (Prioriteit sector: consumptiegoederen)

5. *Beleid gericht op de bedrijven en organisaties die actief zijn binnen de gemeentegrenzen.*

- Lobby voor communicatiemaatregelen voor bedrijven om hun klanten te informeren over afvalinzameling (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
- Inzetten op de lobby dat het rijk en de EU gaan samenwerken met grote retailers en afspraken maken over producentenverantwoordelijkheid (het principe dat een fabrikant na verkoop verantwoordelijk blijft voor een deugdelijke verwerking van een product na de gebruiksfase). (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
- Beloon goed scheidingsgedrag. (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
- Werk als gemeenten (als aandeelhouder van de afvalinzamelaar) met een recycledoelstelling i.p.v. een inzameldoelstelling.
- Vorm/verander beleid zodat het makkelijker wordt voor bedrijven om over te stappen op CE-businessmodellen.
- Steun bedrijven (financieel) die hergebruik, repareren, deelgebruik, of recyclen als hun corebusiness zien. (Prioriteit sector: consumptiegoederen)
- Steun agrarische bedrijven die aan kringlooplandbouw doen (denk aan een project zoals Mineral Valley. Dit is onderdeel van de actielijn 'Duurzaamheid en Circulaire Economie' van de Twente Board). (Prioriteit sector: voedsel en organische reststromen)
- Ontwikkelen circulaire inkooprichtlijnen voor winkels. Een van de grootste bronnen van restafval zijn voedsel- en productverpakkingen. De gemeente zou richtlijnen voor circulaire inkoop kunnen ontwikkelen en verspreiden en winkels aanmoedigen om hun leveranciers ertoe aan te zetten producten met minder verpakking te kopen. (Prioriteit sector: plastics/kunststoffen)
- (Lobby voor) het verbieden van voedselverspilling in de restaurant- en horecasector (het wordt illegaal om voedsel of organisch afval in de prullenbak te gooien). Al het eetbare voedsel zou idealiter als voedsel moeten worden gebruikt: gedoneerd aan daklozenopvang of anderszins verwerkt tot producten zoals soepen, sauzen en conserven (mogelijk door een derde partij). (Prioriteit sector: voedsel en organische reststromen). Zie in deze ook bijlage 7, "Samen tegen voedselverspilling".

Algemeen

- Lobby voor een verhoogde belasting op producten en een verlaagde belasting op arbeid.
- Lobby voor het verbieden van single-use plastic. (Prioriteit sector: plastics/kunststoffen)

Bijlage 6

Europese en nationale beleidskaders circulaire economie

Europa heeft op 20 maart 2020 een Actieplan Circulaire Economie uitgebracht. Dit actieplan is onderdeel van de Europese Green Deal, de routekaart om de economie van de Europese Unie duurzaam te maken. Het programma wordt aangestuurd door Frans Timmermans.

In het Actieplan Circulaire Economie² worden maatregelen voorgesteld om:

- ❖ Duurzame producten de norm te maken in de Europese Unie middels wetgeving inzake duurzaam productbeleid (ontwerpen om langer mee te gaan, gemakkelijker te hergebruiken, te repareren en te recycleren).
- ❖ De positie van de consumenten te versterken door toegang te geven tot betrouwbare informatie over de duurzaamheid van producten met o.a. het “recht op reparatie”.
- ❖ De nadruk te leggen op de sectoren die de meeste hulpbronnen verbruiken en waar het potentieel voor circulariteit hoog is (o.a. elektronica & ICT, batterijen en voertuigen, verpakkingen, kunststoffen, textiel, constructies & gebouwen, levensmiddelen).
- ❖ Te zorgen voor minder afval door het voorkomen van afval en de omzetting ervan in kwalitatief hoogwaardige secundaire hulpbronnen.

Het Nederlandse beleid op circulaire economie is in 2016 uitgekristalliseerd met het aanbieden van het Rijksbrede programma Circulaire Economie aan de Tweede Kamer, getiteld ‘Nederland circulair in 2050’³. Dit Rijksbrede programma omvat vijf prioritaire sectoren waar veel winst behaald kan worden ter bevordering van een circulaire economie. Voor elk van deze sectoren is een Transitieagenda opgesteld⁴:

- ❖ Consumptiegoederen
- ❖ Biomassa & Voedsel
- ❖ Kunststoffen
- ❖ Maakindustrie
- ❖ Circulaire bouweconomie

Mede naar aanleiding van deze ontwikkeling is er in 2017 tevens een Grondstoffenakkoord⁵ getekend door ruim 300 partijen waaronder 10 provincies en 13 gemeenten. Betreffende partijen hebben meegeholpen de transitieagenda’s op te stellen.

De transitieagenda’s vormden vervolgens de basis voor het eerste Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019-2023⁶, in februari 2019 aangeboden aan de Tweede Kamer. Mede in het kader van dit Uitvoeringsprogramma is door het Planbureau van de Leefomgeving in 2019 ook een overzicht gemaakt van alle circulaire activiteiten in Nederland⁷.

De nationale ambitie die in bovenstaande stukken staat geformuleerd, is dat Nederland in 2050 volledig circulair is met als tussendoel in 2030 50% minder gebruik van primaire grondstoffen.

Voor 2019 en 2020 heeft het kabinet 80 miljoen extra uitgetrokken ten behoeve van het Uitvoeringsprogramma en met name bedoeld voor het bedrijfsleven. Eén van de activiteiten was echter ook de organisatie van de “Regiodagen CE voor decentrale overheden”⁸ waar wij als gemeente aan deelgenomen hebben. Dit heeft ook geleid tot een start van de regionale werkgroep CE vanuit het regionaal overleg voor Milieu, Duurzaamheid en Afval Twente.

Het Planbureau voor de Leefomgeving heeft samen met een achttal andere organisaties (o.a. CPB, CBS en RIVM) onderzoek gedaan naar de voortgang op de transitie naar een circulaire economie. Begin dit jaar werd de eerste Integrale Circulaire Economie Rapportage (ICER)¹, opgeleverd. Het rapport geeft aan dat het nog niet echt opschiet met deze transitie. Voor eigen gebruik (consumptie

en bedrijfsleven) heeft Nederland 195 miljoen ton aan grondstoffen nodig. Deze hoeveelheid is sinds 2010 nauwelijks veranderd en dus ook niet sinds 2016 toen er is besloten tot eerdergenoemde doelstellingen (50% in 2030 en volledig in 2050). Ook het aandeel van circulaire activiteiten in de economie, zo'n 4%, is niet gestegen sinds 2010. Het betreft hier met name reparatiebedrijven (o.a. garages) en de handel in tweedehands spullen.

Provincie Overijssel pakt het beleidsthema van Circulaire Economie ook op en volgt het landelijke beleid op basis van de vijf hierboven genoemde transitieagenda's. Zij heeft deze vertaald naar regionale transitieagenda's (RTA's)⁹. In de RTA's staat hoe binnen Overijssel het verschil kan worden gemaakt, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de Overijsselse economie. Naast de "Maakindustrie", "Biomassa&Voedsel", "Kunststoffen" en "Bouw" die in het verlengde liggen van de nationale transitie-agenda's omvatten de Overijsselse RTA's "Textiel" en "Infrastructuur". De uitvoering van deze agenda's wordt ondersteund door het Programma Circulaire Economie van de provincie Overijssel¹⁰.

De Twente Board pakt binnen de investeringsprogramma's Agenda voor Twente en de Regio Deal het beleid van circulaire economie op onder de noemer "Circulaire Economie & Duurzaamheid" en focust zich op textiel, bouw en landbouw. Subsidies zijn in dit kader verleend aan clusters van stakeholders en bedrijven op deze terreinen. Voorbeelden van projecten zijn Circulaire Textiel Twente, en het Twentse samenwerkingsverband Mineral Valley voor landbouw.

Circulaire Textiel Twente is een samenwerkingsverband met TexPlus waarbij wordt toegewerkt naar circulair textiel met nieuwe methoden om textiel langer te gebruiken en van afgedankte textiel weer bruikbare vezels te maken. De betrokken partijen hebben een ketenaanpak ontwikkeld, waarin de verschillende ketenpartners voor de onderdelen van inzameling, sortering, verwerking en spinnen een nieuwe samenwerking aangaan.

Mineral Valley Twente onderzoekt oplossingen die bijdragen aan een gezonde bodem, duurzame bemesting en andere toepassingen voor mest en biomassa. Dit gebeurt met proeftuinen. Zo werken agrariërs, kennisinstellingen, overheden en bedrijven samen aan een duurzame Twentse agrarische sector en kringlooplandbouw. Behaalde (tussen) resultaten van proeftuinen worden beschikbaar gesteld en kennis en ervaring wordt onder meer via een internetplatform gedeeld. Het verminderen van (overbodige) afvalstoffen is een ander belangrijk doel. Net als het stimuleren van het maatschappelijk debat, waardoor nieuwe kansen en meer ruimte ontstaan. Vastgestelde (beleids)kaders en regelgeving kunnen waar nodig bijgesteld worden. Het project draagt verder bij aan de ontwikkeling van nieuwe economische activiteiten en zorgt voor meer werkgelegenheid.

Bijlage 7

Samen tegen voedselverspilling

1.2
Gemeentenstappen

Bijlage 8

Kennisnetwerken en referenties

Kennisnetwerken (moet nog in een infographic)

Circulariteit en grondstofstromen stoppen niet bij gemeentegrenzen. Daarom is het essentieel dat partijen gaan samen werken op het gebied van de CE-transitie. In deze bijlage staan kennisnetwerken die verbinden, informatie geven en inspireren.

Platform CIRCLES
De Infra Futurelabs (w.o. COP gemeenten)
BouwCircular
Twente Board: Agenda voor Twente, Regio Deal
Stichting TexPlus
Dutch Circular Textile Valley
Mineral Valley Twente
Oost NL
The green east
Stichting pioneering
NovelT
Green Office Saxion & Saxion Field Labs
Landelijk netwerk Groene Groeiers
Changelnc journalistiek inspiratie- en informatieplatform
RIBO
Foodvalley
Platform 31
Pianoo Expertisecentrum aanbesteden
Platform CB23 Circulaire Bouw
Dutch Circular Polymer Valley
Het Nationaal Platform Plastics Recycling (NPPR)
Platform BOOST smart industry
Future Proof Community
Infraplatform Oost (IPO)
Kennispoort
CIRCO
Het Groene Brein
Metabolic
Circle economy
Ellen MacArthur foundation
Circular Economy Club (CEC)

Referenties en verwijzingen

1. Integrale Circulaire Economie Rapportage 2021, Planbureau voor de Leefomgeving, januari 2021.
2. Actieplan Circulaire Economie van de Europese Unie:
https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/nl/ip_20_420
3. Nederland circulair in 2050, Rijksbrede programma Circulaire Economie, brief aan de Tweede Kamer, 14 september 2016.
4. Transitieagenda Consumptiegoederen, januari 2015.
Transitieagenda Voedsel & Voedsel, januari 2015.
Transitieagenda Kunststoffen, januari 2015.
Transitieagenda Maakindustrie, januari 2015.
Transitieagenda Circulaire Bouweconomie, januari 2015.
5. Grondstoffenakkoord, Intentieovereenkomst om te komen tot transitieagenda's voor de Circulaire Economie, 24 januari 2017.
6. Nationale Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie 2019-2023, Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, februari 2019.
7. Circulaire economie in kaart, Planbureau voor de Leefomgeving, 2019.
8. Regiodagen CE-aanpak voor decentrale overheden (Gelderland en Overijssel), Rijkswaterstaat en Circularities, oktober/november 2019.
9. De Regionale Transitieagenda's Provincie Overijssel:
<https://www.overijssel.nl/onderwerpen/economie/circulaire-economie/>
10. Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie provincie Overijssel 2020-2023, Provincie Overijssel, februari 2020.
11. SDG Nederland | Alles over de Duurzame Ontwikkelingsdoelen: <https://www.sdgnerland.nl>
12. Beleidsnotitie "Circulaire Economie & Circulair Ondernemen", gemeente Enschede, oktober 2021.
13. Conceptualizing the circular economy: An analysis of 114 definitions, Kirchherr, Reike & Hekkert, verschenen in Resources, Conservation & Recycling 127, 2017.
En "114 definities van circulaire economie. En nu?", Sybren Bosch, 3 oktober 2017,
<https://www.copper8.com/114-definities-circulaire-economie-en-nu/>
14. Website van de Ellen MacArthur Foundation: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>
15. Website voor de Sustainable Development Goals van de VN:
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
De Nederlandse versie: <https://www.sdgnerland.nl/>
16. Samen krijgen we de Twentse cirkel rond!, J. Wienk in opdracht van de provincie Overijssel, januari 2021.
17. Futurelabs geïnitieerd door de Stichting Pioneering zie:
<https://www.pioneering.nl/initiatieven/infrafuturelabs>
18. Lammertink, I. (2020). *Concise Research Report; Analysis of 20 Circular Economy strategies of cities, regions and countries*. [Ongepubliceerde bachelor scriptie]. Windesheim Honours College.
19. Overijsselse Circulaire Economie Rapportage 2020, Provincie Overijssel, B. Heuver, T. Lap, K. Veenma, G. Versteeg, mei 2021.